

מי אתה, שייקספיר? להכיר את שייקספיר שאנחנו לא מכירים/ות...

קהל יעד: כיתות ז'-יב'

זמן השיעור: שעה וחצי

ויליאם שייקספיר הוא דמות מעוררת כבוד ויראה מצד אחד, ומאוד אנכרוניסטית ומרוחקת מצד שני. לא הדמות שרוב התלמידים והתלמידות שלנו ימצאו בה עניין...

אז למה בכל זאת מערך שיעור על שייקספיר?

כי יש הרבה רבדים שאנחנו לא מכירים/ות בדמות שלו, כי אפשר ללמוד ממנה רבות לא רק על היסטוריה אלא גם על החיים, על סוגיות על זמניות שגם נערה/ה בתיכון פוגש/ת בחיים שלו/ה וכמעט בכל תסריט קולנועי או טלוויזיוני. כי מעבר להעשרת ידע עולם, זו הזדמנות לפתוח שיח עמוק יותר, עשיר יותר ולהבין שבעצם שייקספיר הוא יוצר עממי שפשוט כתב בשפה האנגלית את מה שאנחנו יכולות/ים לכתוב גם היום בשפה שלנו.

מטרות השיעור:

- 1 להציג לתלמידים ולתלמידות את שייקספיר האדם, את יצירתו ואת העולם בתוכו חי ויצר.
- 2 לגרום לתלמידים/ות לראות את היוצר "המעונב" של האליטות מנקודת מבט אחרת, להבין את הפופולריות הרבה שלו ולהיחשף לכך שלמעשה מחזותיו יועדו לכלל האוכלוסייה, על כל שכבותיה.
- 3 להראות ששייקספיר היה פוליטיקאי וחלק בתי נפרד מהעולם המתחדש של אנגליה.
- 4 לגרום לתלמידים/ות להבין כיצד שייקספיר הוא אמן מודרני וכיצד הוא רלוונטי לחייהם/ בתקופה המודרנית.

מהלך השיעור

את השיעור [מלווה מצגת](#). הורידו אותה ועיברו על השקופיות השונות. אפשר להחליט מה חשוב לכם/ יותר ומה פחות ואיפה תירצו לתת את הדגש בכיתה שלכן/ם.

נפתח בשקופית 1 ונעבור לשקופית 2

סיפור קצר: אורי ושירה הם תלמידי תיכון. הם לומדים באותה כיתה ומהרגע הראשון מצאו חן זה בעיניה של זו. הבעיה היא שהמשפחות שלהם מכירות מהשכונה. בין שתי המשפחות היה סכסוך לפני מספר שנים והן מאוד לא אוהבות אחת את השנייה, ובטח לא רוצות שום קשר אחת עם השנייה. אורי ושירה יודעים שהקשר שלהם לא יתקבל בעין יפה בלשון המעטה, אבל ככל שהזמן עובר הם הולכים ומתאהבים, והפחד מהסביבה המשפחתית הלוחצת ומתנגדת הולך ומקשה עליהם יותר ויותר...

נשאל:

- האם נתקלתם/ן אי פעם במצב דומה לזה, בסרט או סדרה מוכרים לכם/ן?
- ומה לגבי המציאות? האם אי פעם נתקלתם/ן במצב, אצלכם/ן או אצל חבר/ה, בו הסביבה המשפחתית לחצה עליכם/ן לנתק קשר עם מישהו/י?

שקופית 3

נצפה בקטע מתוך הסדרה "שכונה" (2.08 דקות)
 כפי שניתן לראות בקטע, הסיפור הזה מוכר ועולה שוב ושוב לאורך ההיסטוריה, אבל המקור שלו הוא המחזה "רומיאו ויוליה" של שייקספיר. זה סיפור שמדבר אלינו בכל תקופה – מי לא יכול/ה להזדהות עם המכאובים של אהבה צעירה, או הקשיים שהיא יכולה להיתקל בהם?
 אגם בסרטון קוראת את הסיפור המקורי ואז הוא בא לידי ביטוי בעולמה שלה, שבו המשפחה שלה מסוכסכת עם זו של החבר שלה...

שקופית 4

נשאל:

הזכרנו את שייקספיר. מי מבינכם/ן שמע/ה עליו? מה אתן/ם יודעות/ים עליו? אילו אסוציאציות עולות לכן/ם כשאתן/ם שומעות/ים את השם?

ככל הנראה, האסוציאציות שיעלו הן של אמן מרוחק ומעונב שלא קשור לחיי היום יום ולימינו בשום צורה. אבל וויליאם שייקספיר מדבר על דברים שהם רלוונטיים עבור כולם/ן גם היום (לדוגמא: מה שראינו בקטע על רומיאו ויוליה) ומחזותיו יועדו לכולם/ן – זו הבנה לא נכונה שלו שגרמה לנו לחשוב אחרת...

שייקספיר הוא אחד היוצרים המפורסמים ביותר אי פעם ואחד הכי פחות מובנים: האמת היא ששייקספיר הוא אמן ההמונים. לאט לאט במהלך השיעור נלמד להבין זאת יותר ויותר.

שקופית 5

מי כתב את שייקספיר?

כבר בנקודה הבסיסית ביותר, יש מחלוקת לגבי שייקספיר – בנושא של זהותו. יש אדם בשם וויליאם שייקספיר, שחי בין 1564-1616, הייתה לו אישה, ילדים, והוא לא למד באוניברסיטה. אבל יש ספרות ענפה וויכוח רחב היקף לגבי השאלה אם האדם נטול ההשכלה הזה באמת כתב את המחזות המפורסמים. במסגרת הכתיבה, מועלות אלטרנטיבות שונות לגבי הזהות האמיתית של מי שכתב את המחזות: המחזאי בן התקופה מרלו, אציל בשם אדוארד דה ור והפילוסוף האנגלי פרנסיס בייקון.
 ישנן סיבות שונות בגללן טוענים כי אותו שייקספיר לא היה כותב היצירות:
 - הוא לא משכיל וניכרת השכלה רבה במחזות, מה עוד שהוא גדל בכפר קטן ולא מפותח.
 - כמעט ואין מסמכים לגבי אותו וויליאם שייקספיר למרות היותו מחזאי כה מפורסם.

- הצוואה שלו נראית כמו צוואה של אדם פשוט, גם מבחינת השפה וגם מבחינת העובדה שאין התייחסות ליצירות ספרותיות בה.
 - מהמחזות ניכרת היכרות טובה של חצר המלכות שאדם לא משכיל מכפר קטן לא היה ניחן בה.
- נושא זהות הכותב, ה-authorship, הוא נושא מרתק וחוקרים רבים אף ניסו למצוא רמזים לזהות האמיתית של הכותב במחזות והאמינו כי נעשה לשם כך שימוש בצפנים...

שקופית 6

לדבר על שייקספיר משמעו קודם כל לדבר על יצירתו. בכמה מילים סקירה של היצירות:

- (1) הוא כתב 2 פואמות, שני שירים ארוכים ופחות מוכרים.
- (2) הוא כתב כל מיני סונטות, שירים קצרים. חלקן עוסקות בעלם צעיר, יפה תואר. השאר עוסקות באישה בעלת שיער ועור כהה, ומתרכזות באהבה מינית.

שקופית 7

נצפה בסרטון קצר מתוך הסרט "שייקספיר מאוהב". (2.02 דקות. הסרטון באנגלית. ניתן להוסיף כתוביות באנגלית ע"י לחיצה על כפתור כתוביות)

אפשר לראות כאן כיצד שייקספיר והאישה בה הוא מתאהב מעלים את "רומיאו ויוליה" ומתוך אהבתו לה הוא כותב עבורה את הסונטה ה-18: "האשווה אותך ליום קיץ... (shall I compare thee to a summer's day?) זו הסונטה המפורסמת ביותר ונוטים לחשוב, כמו שנראה כאן, שהיא מיועדת לאישה. אלא שהיא נמצאת בקבוצת הסונטות המיועדות לעלם צעיר... יש כאלה המדברים על זהותו המינית של המשורר בהקשר זה, ואחרים טוענים שמדובר רק באהבה רוחנית לגבר.

- (3) בנוסף לסונטות שייקספיר כתב קרוב לארבעים מחזות: נוטים לחלק אותם לקומדיות, טרגדיות והיסטוריות, מחזות העוסקים באירועים ואנשים אמיתיים מההיסטוריה האנגלית, כמו הנרי השמיני. בכל מקרה חשוב להבין שאצל שייקספיר המרכז הוא בני אדם, ניסיון להציג ולתפוס את המורכבות הפסיכולוגית של בני אדם ולהציג דמויות אמיתיות. בגלל שהמורכבות היא במרכז, הדבר בא לידי ביטוי במחזות – בכל ז'אנר יש תמיד מרכיבים מסוימים של ז'אנרים אחרים. בטרגדיה תמיד יש אלמנטים קומיים, בדיחות המרגיעות את המתח, ובקומדיות יש תמיד אלמנטים אפלים יותר, כי רק חושך או אור לא מייצגים את המורכבות האנושית. כך למשל, בהמלט יש קטעים הומוריסטיים, וב-As you like it יש את הדמות של ז'אק הפילוסוף שמציג פילוסופיה קודרת למדי.

שקופית 8

עכשיו לשייקספיר עצמו ולתקופה בה הוא חי. הוא לא היה בן אצולה, הוא לא היה עשיר. הוא בא מתוך העם ויצר עבור העם.

הוא נולד בסטרפטורד-אפון-אייבן, בנו של יצרן כפפות מקומי. התקופה של שייקספיר היא זמן קצר אחרי

מלכותו של הנרי השמיני. האפיפיור מסרב לתת להנרי השמיני אישור להתגרש, הנרי השמיני מתנתק מהכנסייה ומכריז כי הוא ראש של כנסייה אנגלית חדשה. זו כנסייה פרוטסטנטית, תהליך של רפורמציה אנגלית. התהליך הזה משנה את החיים באנגליה מהיסוד. באנגליה הקתולית הדת נמצאת בכל תחומי החיים. אדם באותה תקופה רואה את אלוהים והכנסייה בכל מקום אליו הוא הולך. כיוון שהכנסייה נמצאת בכל תחומי החיים, יש פסטיבלים דתיים ובהם מעלים סוגים של הצגות דתיות.

נפנה לתלמידות/ים: דמיינו אילו היום היו מעלים הצגות המבוססות על התנ"ך והתלמוד כחלק מהחיים הציבוריים, הצגות המטיפות לדת... כך היה במשך הרבה מאוד שנים באנגליה.

אבל ברפורמציה יש שינוי מהותי. הדת מצטמקת בהיקפה, אנשים עוסקים בדת כשהם הולכים לכנסייה, ומחוץ לה נוצרת ספרה של חיים חילוניים. נוצרת תרבות פנאי ובתוכה התאטרון. התאטרון הזה מבוסס על ההצגות הדתיות מקודם, אבל עכשיו זה חלק מעולם חילוני. לתוך התאטרון החדש החילוני הזה, שיותר דומה לתאטרון שאנחנו מכירים בימינו, נכנס שייקספיר והמחזות שלו.

אם כן, יש מעבר מתאטרון דתי שהוא חלק מהכנסייה הקתולית לתיאטרון חילוני שהוא צורה של פנאי.

שקופית 9

בתקופה של שייקספיר לונדון משתנה. היא הופכת לעמוסה באנשים, למרכז מסחרי. אנשים מתחילים לשאת נשק, יש הרבה duels- מקרים של דו קרב. העיר מתמלאת בפשע.

נפנה לתלמידים/ות: נסו לדמיין את התאטרון בתקופה של שייקספיר. איך הוא נראה? איפה היה ממוקם? מי באו לשם ואיך הם התנהגו?

נוטים לחשוב על שייקספיר בתור מחזאי מעונב עבור האליטות, אבל זה כל כך רחוק מהאמת – התאטרות במאה ה-16 מסריחים ורועשים. מיקומם הוא ליד פונדקים ובתי זונות, באזור של העיר בו נמצאים פושעים, מהמרים וזנות. מבחינה ציבורית אלה מקושרים רבות לשחקנים ולתאטרון. הסם הנפוץ של התקופה הוא טבק והתאטרון הוא מקום להשיג אותו. למחזות מגיעים אנשים מכל שכבות החברה, עומדים ומדברים וזורקים ירקות על השחקנים בהצגה כשהם מרגיזים אותם. בתוך התאטרון הזה פועל שייקספיר!

שקופית 10

והנה גם סרטון קצר שממחיש זאת. (3.42 דקות. הסרטון באנגלית. ניתן להוסיף כתוביות באנגלית ע"י לחיצה על כפתור כתוביות).

שקופית 11

נשאל:

מה הקשר בין שייקספיר למשחק כדורגל? נסו להעלות כל אסוציאציה, קישור שעולה במוחן/ם.

נחזור לתאטרון של שייקספיר: התאטרון של התקופה הוא המקום היחיד בו אנשים מכל שכבות החברה, העניים ביותר ובני מלוכה מתחככים זה בזה.

שייקספיר כותב מחזות לתאטרון של כולם, הוא פונה לכל העם ויש משהו ביצירתו לכולם (כולל בדיחות גסות והומור פיסיו...). המחזות של שייקספיר הם כמו הטלוויזיה של התקופה, או אולי השוואה יותר טובה היא משחק כדורגל, בו אנשים מכל שכבות החברה נפגשים!

שקופית 12

נצפה בסרטון קצר שאולי חלק מהתלמידות/ים מכירים/ות. חלק מהסיוור של מושיק גלאמין במעון בית הממשלה. (2.39 דקות)
אחרי הצפייה נשאל:
מה הקשר בין הסרטון הזה ושייקספיר? ניתן להם/ן אפשרות להעלות אסוציאציות והשערות שונות בנושא. לאחר מכן נסביר שבמהרה נשוב ונענה על השאלה...

שקופית 13

נצפה בסרטון קצר מתוך מחזה של שייקספיר. (מספיק לראות רק את 50 השניות הראשונות כדי להתרשם מדמותו של ריצ'רד השלישי).
הדמות שראינו כאן היא ריצ'רד השלישי, מי שהפך בסופו של דבר לזמן קצר למלך אנגליה.
נפנה לתלמידים/ות: מה שמתם/ן לב לגביו? מה הרושם שלכם/ן לגבי הדמות הזו?
יתכן כי התלמידים/ות יתייחסו לכיעור שלו, הרשע שלו, הגיבנת שלו.

שקופית 14

הקשר בין הצגתו של ריצ'רד השלישי אצל שייקספיר ובין המציאות הוא מקרי בהחלט. שייקספיר מציא זאת ויש לו סיבה טובה לעשות זאת. בלי להיכנס לפרטי הפרטים של הפוליטיקה של תקופתו, חשוב להבין ששלטונה של אליזבת, המלכה בימיו של שייקספיר, נתפס כמוצדק רק משום שהיה מוצדק שסבה הפיל בכוח את ריצ'רד השלישי. לכן כששייקספיר מציג במחזה שלו את ריצ'רד כנבל, מכוער מבפנים ומבחוץ, הוא בעצם מעביר מסר שהפלתו הייתה מוצדקת ושהמלכה היא שליטה הראויה.
בואו ניזכר בסרטון הקודם של מושיק גלאמין: האם עכשיו ברור יותר הקשר בין הסרטון ההוא ושייקספיר? גם במקרה ההוא אנו פוגשים ביוצר שמעביר באמצעי התקשורת מסרים ברורים התומכים בשלטון ונותנים לו לגיטימציה. כנראה שדברים לא השתנו כל כך במרוצת השנים... ומה לגבי הטענות שעיתון "ישראל היום" תומך בביבי? המחזות של שייקספיר היו הדבר הכי קרוב לתקשורת המונים בתקופתו, אולי גם הוא היה סוג של "אנגליה היום"?

שקופית 15

עד כה דיברנו על שייקספיר ותקופתו, ועכשיו נעסוק בשייקספיר והקשר שלו לחיינו היום. למעשה, שייקספיר הוא אמן מאוד מודרני - הוא עוסק בנושאים ותמות אוניברסליות ועל זמניות. ברומיאו ויוליה הוא עוסק בטבע האהבה, בהמלט בשאלות של טעם החיים והמוות, במקבת בשאלות של תהיות מוסריות, ביוליוס קיסר בשאלות של כוח פוליטי. עברו מאות שנים, אבל אלה נושאים שנותרו רלוונטיים כמו ביום שנכתבו המחזות. קצרה היריעה מלהסביר כמה כתיבתו רלוונטית בכל אחד מהמחזות הללו, אבל אפשר להתייחס למחזה אחד כסוג של טעימה. (דרך אגב, כל התמונות בשקופית זו הן של סרטים מודרניים מוכרים המבוססים על מחזות של שייקספיר...)

שקופית 16

בנקודה זו נחשוב על נושא שנוגע בכולנו. כל אחד ואחת, לא משנה הגיל או מאיפה הגענו איבד/ה מתי שהוא מישהו/י קרוב/ה לנו או לפחות הכרנו מישהו/י שאיבד/ה קרוב/ה שלו/ה. זה מעלה תהיות לגבי נושאים מרכזיים כמו חיים ומוות - מה היא המשמעות של חיינו? האם יש משהו לאחר מכן? איך אפשר להתמודד עם אובדן? שאלות אלו והתמודדות איתן מטלטלות וזו כנראה הסיבה שהמלט, מחזהו של שייקספיר העוסק בנושאים האלה, הפך למחזהו המפורסם ביותר. המלט מאבד את אביו והדבר גורם לו לשאול את כל השאלות הללו.

נשאל:

- האם חשבת/ןם פעם על השאלה מה בא לאחר המוות? מה דמיינת/ןם?
- אובדן הוא חלק מהחיים, אבל איפה לדעתכם/ן עובר הגבול הנורמטיבי בתגובה לאובדן כזה? האם יש נקודה בה האבל עמוק מדי ויכול להיחשב למוגזם, למשתלט יתר על המידה על החיים של מי שנותר בחיים?
- האם יש חוויות שלכם/ן בנושא הזה שאתם/ן יכולים/ות לספר עליהן?

בהמלט שייקספיר עוסק באופן מעמיק בעל השאלות הללו...

שקופית 17

נחזור למחזה "המלט" וננסה גם פה לראות זווית אחרת מזו המוכרת. תחילה, חשוב להבין שכמעט כל המחזות של שייקספיר לא היו סיפורים מקוריים, כלומר הם התבססו על סיפורים שכבר היו קיימים, לפעמים במחזות קודמים. המקור לסיפורו של המלט נמצא ככל הנראה באגדה מימי הביניים. לפי הסיפור המלך הורוונדיל נרצח על ידי אחיו פנג. אמלט, בנו של המלך שנרצח מסכן את השליט החדש כי הוא עלול לנקום את אביו, ולכן הוא מעמיד פני משוגע במשך שנים עד שמתאפשר לו לנקום. העמדת פני משוגע הגיונית פה, אבל במחזה של שייקספיר, לא ברור מדוע המלט מעמיד פני

משוגע. רצח האב על ידי אחיו קלודיוס הוא סוד, הרוצח לא יודע שהמלט יודע על כך (הרוח של האב המת סיפרה לו על כך). אבל העמדת פני המשוגע הזו, חסרת ההיגיון, הופכת בהמלט ללב המחזה – הוא מעמיד פני משוגע, ובתוך כך עסוק בשאלות קיומיות, חיים ומוות, טעם החיים – להיות או לא להיות... השיגעון הזה כרוך בשאלות המרכזיות שהמלט שואל במחזה.

המלט מאבד את אביו ושוקע באבל עמוק. הוא מתכנס בתוך עצמו, הזמן עובר והוא לא חוזר לחיים רגילים. האנשים סביבו לא אוהבים זאת. מוות הוא חלק מהחיים, וצריך להמשיך הלאה. הסביבה שלו לוחצת עליו להתקדם הלאה. אבל המוות של אביו גורם לו לתהות לגבי חייו, משמעות החיים ומה שקורה לאחר המוות, וזה רק גורם לו לשקוע יותר בתוך עצמו... ניתן לראות כיצד מה שקורה במחזה מתחבר לשאלות שעסקנו בהן קודם, זה הקשר בין שייקספיר ובין החיים שלנו היום.

שקופית 18

נוסף לכל מה שדיברנו עד כה, שייקספיר הוא גם האמן הגדול של השוויון (עיקרון שניסיון ליישם אותו הוא חלק חשוב מחיינו המודרניים) איפה אנחנו יכולות/ים לראות את זה?

- 1) כפי שראינו, שייקספיר יצר תיאטרון שיועד לכולם, מכל משלחי היד ולכל שכבות החברה. התאטרון של תקופתו, שאין יותר מאפיין אותו משייקספיר עצמו, הוא תאטרון דמוקרטי-שוויוני. זה אחד המקומות היחידים בהם אנשי אצולה מתחככים בעניים. שייקספיר הוא אמן של האדם הפשוט, כותב מחזות שיתאימו לכולם ושיהיה בהם משהו לכל אחד, מקטעי שירה עד הומור פיסית (סלפסטיקס) ובדיחות גסות – גם האנגלים העניים והלא משכילים באותה תקופה אהבו חידודי לשון ומשחק עם שפה.
- אבל במהלך הדורות התיאטרון בכלל ותפיסת התאטרון של שייקספיר בפרט עברו שינוי קיצוני. היום כרטיסים לתיאטרון הם יקרים, זה הפך לסוג בידור אליטיסטי במידה רבה, בעוד שאצל שייקספיר זה היה בידור השייך להמונים. היום "מוכרים" את שייקספיר לקהל בצורה שאינה תואמת את המציאות ומתעלמת מהיותו אמן השוויון.
- 2) שייקספיר הוא הראשון שמציג את החיים של שכבות אוכלוסייה שלא יוצגו עד אז בתאטרון. מחזות בתקופתו הציגו אצילים ועשירים. במחזות כמו הנרי הרביעי, שייקספיר מראה את חיי הפונדק, חייהם של עניים ואפילו של פושעים וגנבים. את כולם הוא מציג בצורה אנושית, מורכבת ועשירה. החיים של כולם אצל שייקספיר הם בעלי ערך וחשובים.
- 3) שייקספיר בכתביו מציג את אחד הנאומים המפורסמים ביותר בנושא של שוויון. זה נאום הנוגע ליהודי שמופלה בשל דתו ושואף להכרה שווה בערך שלו, נאום של שיילוק היהודי ב"סוחר מוונציה".

שקופית 19

נצפה בנאום של שילוק מתוך המחזה "הסוחר מונציה" (1.45 דקות)
"אין ליהודי עיניים? אין ליהודי ידיים, איברים, צורה, חושים, מאויים, רגשות? ולא כמו הנוצרי מאותו הלחם
הוא אוכל, באותם כלי נשק הוא נפצע, באותן מחלות הוא מתייסר, באותן רפואות הוא מתרפא, באותו קיץ
חם לו ובאותו חורף קר לו? אם תדקרו אותנו - לא נזוב דם? אם תדגדגו אותנו - לא נצחק? אם תרעילו אותנו
- לא נמות? ואם תתעללו בנו - האם לא נתנקם?"
הנאום הזה מרגש היום כמו אז והוא רלוונטי לנושאים של אנטישמיות וחוסר שיויון בכלל בכל חברה ובכל
הקשר.

שקופית 20

נשאל:

- האם דעתכן/ם השתנתה במשהו לגבי שייקספיר? במה?
- מה הכי הפתיע אתכם/ן לגלות לגביו?
- האם היה מעניין אתכן/ם יותר, לאחר כל מה שדיברנו, לראות מחזה של שייקספיר?